

MEKTUP HİKÂYE TÜRÜ ve ‘HANIM MEKTUPLARI’ YAPI- ÜSLUP*

Letter Stories and ‘Hanım Mektupları’

Betül COŞKUN**

ÖZET

Tanzimat’tan itibaren bireyin kendini anlattığı mektupların sayısındaki artışa paralel olarak edebiyatta mektubun bir anlatım tekniği olarak kullanımı da yaygınlaşır. Kurgusal türler içerisinde hikâye içinde mektup, özellikle kadın mektupları şeklinde yaygın bir kullanım alanına sahiptir. Hikâye içinde mektup, kadının iç sesini daha rahat sunmasına zemin hazırlayan bir itiraf vasıtası haline gelir. Ayrıca kadınların anlatıcı olarak kullanıldığı bu mektupların gönderildiği muhataplar da genellikle hemcinsler ya da nadiren de olsa akrabalık ilişkisi ile bağlı olunan erkeklerdir. Kadın ya da erkek yazarlar; isimlerini gizlemek, farklı bir anlatıcı kullanmak ya da mektubun posta ile iletildiğini belirtmek suretiyle mektupların anlatıcısından ayırışmayı tercih eder.

Anahtar Kelimeler: Mektup, hikâye, mektup hikâye, mektup roman, anlatıcı.

ABSTRACT

In parallel to increase in the number of letters in which individuals narrate themselves as of the Reforms, the use of letters as narrative techniques among literary types also became common. Letters in narration among fictional types have widespread field of use especially as letters of ladies. Letters in narrative would become a way of confession to pave the way for women to present inner voice more comfortably. Besides, the people whom these letters, in which women were used as the narrators, were sent were usually women or rarely in some cases men with whom they had line of descent. Women or men authors prefer to distinct the letters from the narrators in order to conceal their names, use a different narrator or mention that the letter was dispatched with a different post.

Key Words: Letter, story, letter narration, letter novel, narrator.

* Bu çalışma, Fatih Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Fonu tarafından P51131001 proje numarası ile desteklenmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Betül Coşkun, Fatih Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul, bcoskun@fatih.edu.tr

GİRİŞ

“Bir şey haber vermek, bir şey sormak veya istemek için, birine çoğunlukla posta yoluyla gönderilen, zarfa konulmuş yazılı kâğıt”¹ manasında kullanılan, yazmak anlamındaki “ketb” kökünden türetilmiş olan mektup; Türk edebiyatında edebî bir tür, yardımcı tür ve anlatım tekniği olarak yaygın bir kullanım alanına sahiptir. Mektubun edebî türlerden biri olup olmadığı; temelde iki sebepten dolayı tartışmalıdır. Orhan Okay, edebî türlerin yazılma aşamasında yayımlanma arzusunun ve edebî bir üslup oluşturma gayretinin, kurmacaya doğru genişleyen bir yanının bulunması gerektiğini belirtir.² Bunun istisnası ancak, edebî bir üslubunun bulunması şartıyla, yazarın yayımlanmasını düşünerek yazdığı “açık mektuplardır”. Mektup bir edebî tür ya da ara tür olarak görülse de mektubun “edebî belge” olarak edebiyat tarihine yaptığı katkı dikkate alınmalıdır. Edebî dönemlere, kişilere, eserlere ilişkin pek çok monografik bilgiyi barındıran mektuplar “*en mahrem makalelerdir*.”³ Bu sebeple edebiyat araştırmacılarının, edebî eser ve edebî şahsiyetin içinde yaşadığı devir kadar psikolojilerini tespit etmek için tamamlayıcı bir tür olarak mektuplara başvurmaları zorunludur.

Türk edebiyatında mektubun diğer bir işlevi ise anlatım tekniği olarak kullanımınıdır. Mektup, bir form olarak hemen bütün edebî türlerle iç içe geçmiştir. Mektup roman, mektup hikâye, mektup tenkit, manzum mektup gibi türlerde mektupla diğer edebî türler bir arada kullanılmıştır. Edebî türlerde mektubun bir anlatım tekniği olarak sıklıkla tercih edilmesinin arkasında yatan pek çok sebep vardır. Mektup, kullandığı “ben” dili ve “ben”in psikolojisini doğrudan yansıtma özelliği nedeniyle samimi bir üslup ve anlatımı sağlar. Bu nedenle, Türk roman ve hikâyesinde “iç monologların”⁴ iptidâî şekli olarak cumhuriyete kadar en sık kullanılan tekniklerden biri olmuştur. Halid Ziya’nın mektup hikâye türünde yazdığı “Valide Mektupları 4” adlı hikâyesinde mektup türüne rağbetin nedenleri ile ilgili yaptığı açıklamalar kanaatimizi doğrulamaktadır:

“Zaten öteden beri insanları mektuplarıyla daha iyi anlamak mümkün olduğuna zâhibdim; hususiyyle lisanın vesait-i tezyîniyesine bütün hiyel ve deâais-i inşaiyeye müracaat olunmayan zamanlarda bir mektup o kadar hâiz-i revnak ve incilâ bir safha oluyor ki burada ruh, hutut-ı esasiyesinden hiçbirini tadil ve tefrit etmeyerek in’ikas ediyor. Buna sebab-i esasi bir muhaverede, muhatapların yekdiğerlerine her cümlede, her kelimedede telkin ve ihsas ettikleri tedbirden, yahut efkâr ve hissiyata, nevbet-be nevbet çizdikleri muhtelif hutut ve mecariden bir mükâtebenin vareste kalmasıdır zannederim; bir de dakikadan dakikaya samim-i vicdanımızın, tecelliyat ve ifşaatıyla dolan beyaz kağıdın, o saf ve nezih sima-yı

¹ **Türkçe Sözlük**, c. 2. TDK Yayınları, Ankara, 1998, s.1003.

² “Günlük ve hâtırat gibi mektup da insanların özel hayatını veya sadece yazıldığı kişilerle ilişkilerini ilgilendirdiği için doğrudan doğruya bir edebî tür sayılmaz. Bu metinlerin edebî bir tür olarak kabul edilmesi için dil, üslup, kompozisyon ve belli bir nispette kurmaca özellikleri taşıması gerekir.” Orhan Okay, “Mektuba, Mektuplaşmaya ve Kartpostala Dair”. **Hece Mektup Özel Sayısı**, nr.114-115-116, 2006, s.17.

³ İbrahim Alaattin, **Süleyman Nazif- Hayatı, Kitapları, Mektupları, Fıkra ve Nükteleri**, Semih Lütfi: Suhulet Kütüphanesi, İstanbul,1933, s.161.

⁴ Emel Kefeli, **Anlatım Tekniği Olarak Mektup**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2002, s.32.

*vedia-perverin meclûb-ı cazibe-i esrar-nevazı olursunuz. O sizin için bir muhatabın vech-i işmi'zaznümasından daha ziyade cesaret-bahş, daha ziyade itminan-perverdir.*⁵

Yazarlar mektubun; olay örgüsü içerisinde gerilimi sağlayıcı, heyecan unsurunu hareketlendirici etkisinden yararlanırlar. Mektup formunun en önemli tercih nedenlerinden biri de; gençleri, çocukları ve kadınları eğitmek için verilen mesaj ve telkinlerin doğrudan değil dolaylı yoldan anlatımını sağlamasıdır. Eski edebiyattaki pendnâme geleneğinin bir uzantısı olarak eğitmeyi, bilinçlendirmeyi, yanlışlardan sakındırmayı kurgusal bir form içinde, samimi ve sıkıcı olmayan bir üslupla sağlar. Bu çerçevede aslında bilgi verme amaçlı metin kurmaca bir metne dönüştürülmüş olur. Öte yandan mektubun kurmaca bir metni gerçekçi kılmayı sağladığı da unutulmamalıdır.⁶ Türk edebiyatında özellikle Cumhuriyet öncesinde kadınların mektup türüne olan eğiliminin en önemli ispatlarından biri kadın mektuplarıdır. Cumhuriyet'e kadar gerek süreli yayınlarda tefrika edilmiş gerekse basılmış pek çok hikâye türünde kadın mektubu yer almaktadır.⁷ Cumhuriyet öncesi yeni Türk hikâyesinde kadın mektupları şeklindeki yaygın kullanımın temelinde Batı edebiyatı yatar. Marcel Prevost'un 1892'de yazdığı Türkçeye 1897'de çevrilen *Kadın Mektupları* adlı eserinin Türk edebiyatında kadın/ hanım mektupları adıyla pek çok eserin yayımlanmasında büyük etkisi vardır.⁸ Kitabın yazıldıktan çok kısa bir zaman sonra 1895'te *İkdam*'da tercüme edilmeye başlanması⁹ bu etkinin derecesini ve hızını gösterir. Madam De Sevigne'nin, Mary Montagu'nun mektupları, Jean Jacques Rousseau'nun *La Nouvelle Heloise*, Balzac'ın *İki Yeni Gelinin Hatıraları* adlı mektup romanları da edebiyatçıları kadın mektupları formunda hikâyeler yazmaya itmiş olmalıdır. Bu çalışmamızda, cumhuriyete kadar süreli yayınlarda¹⁰ tespit

⁵ Halid Ziya, "Valide Mektupları 4", **Mehasin**, nr. 5, Kânunisani 1324.

⁶ Ömer Çakır, **Türk Edebiyatında Mektup**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2005, s.278.

⁷ Müstakil kitap olarak basılan hikâyelerden bazıları şunlardır: Safvet-i Ziya, "Hanım Mektupları", **Servet-i Fünun**, nr.316, 20 Mart 1313, Halide Nusret, **Hanım Mektupları**, Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1923, Yakub Kadri, "Kadın Mektupları-1- Bir Nasihat", **Peyam-ı Edebi**, nr.26, 16 Teşrinisânî 1329/29 Teşrinisânî1913, s.1-2; Cemil Süleyman, "Kadın Mektupları-1- Handân'ın Mektupları", **Tanin**, nr.962, 17 Mayıs 1911, Saadet Ragıb, "Hanım Mektupları -Bir Emel-nâme-", **Rûbab**, nr.22, 16 Ağustos 1328. Bu dönemde yayımlanan mektup hikâyelerin tam dökümü için bkz: Ömer Çakır, **age**, s.355.

⁸ **Age**. s.268

⁹ Ömer Çakır'ın verdiği bilgiye göre Ali Kemal, Bedîi, Mehmed Halid, Abdullah Zühdi, Nezihe Muhiddin, Enis Avni, Safvet Nezihi, Ömer Seyfeddin gibi pek çok yazar, çeşitli mecmularda Marcel Prevost'tan tercümelemeler yapmıştır. Çevirilerin künyesi için bkz: Ömer Çakır, "Marcel Prevost'nun Kadın Mektupları Adlı Eseri ve Türk Edebiyatına Tesiri", **Kadın Belleğini Oluşturmada Kaynak Sorunu**, Kadir Has Üniversitesi ve Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Ortak Yayını, İstanbul 200, s.268-270.

¹⁰ Bu çalışmada, kadın dergi ve gazetelerindeki kadın mektupları formundaki hikâyeleri inceledik. Emel Kefeli'nin *Anlatım Tekniği Olarak Mektup* adlı eserinde hikâye bahsinde incelediği eserleri ayrıca ele almadık.

ettiğimiz, çoğu seri halde yayımlanan elliden fazla “kadın mektubu” formundaki hikâyeyi inceleyeceğiz.

1. MEKTUP VE CİNSİYET

Kadın yazarlar, Tanzimat edebiyatında oldukça ilgi gören mektup türüne erkek yazarlara nazaran daha fazla itibar etmiş; aynı zamanda mektup türü, kadına ait meselelerin işlendiği daha elverişli bir tür olarak kabul görmüştür.¹¹ Tanpınar’ın “kadına mahsus hususi bir itiraf dili”¹² şeklinde tanımladığı mektup türü ile kadın cinsiyeti arasında bir uygunluk söz konusudur. Mektup gerek kullandığı dil ve üslup gerekse barındırdığı meseleler cihetiyle kadınlar için uygun bir alan teşkil eder. Hatta M. Kayahan Özgül, mektup edebiyatının kadınlar tarafından icat edildiğini öne sürer.¹³ Mektup, “paravan bir anlatım”¹⁴ olarak “*mahrem olanın kendinde mahrem olanı anlatması*”na¹⁵ imkân tanır. Geleneksel kültürün ve erkek egemen toplum yapısının hâkim olduğu zaman dilimlerinde kadının iç dünyasını anlatabilmesi ancak paravan anlatımlara bağlıdır. Cumhuriyet’e kadarki dönem düşünüldüğünde kadınların modernleşme ile başlayan problemlerini, evlilik konusundaki yaklaşımlarını, hak taleplerini, erkek egemen topluma olan itirazlarını mektup türünün verdiği cesaretle daha rahat ifade edebildiklerini söylemek mümkündür. “Kadınca, kadına özgü anlatım tekniği”¹⁶ olarak kabul gören mektupların kullandığı “ben anlatıcı” mektuplarda ya da mektup tekniği ile yazılan edebî metinlerde iç dünyayı doğrudan ortaya koyma, değişen ruh hallerini anbean yansıtma olanağı sunar. Hatta Halid Ziya, “Valide Mektupları 4”¹⁷ adlı hikâyesinde mektubun anlatıcısı olan kadın kahraman Semiha’nın ruh halini “soyunmuş”, “üryan” sıfatlarıyla tanımlar. Bu sebeple, mektup kadınları hem kendileriyle hem toplumsal alışkanlıklarla yüzleşmeye, mücadele etmeye sevk eder. Bu anlamda mektup aynı zamanda “kendine yazma” demektir.¹⁸ Dolayısıyla bu durum, “*yanımızda olmayanlarla mektuplar aracılığıyla, kendimizle de günlükler aracılığıyla konuştuğumuz bilgeliğini tersine çevirir.*”¹⁹ Hikâyelerde mektuplar çoğu zaman başka birine değil gönderenin “kendine yazılmıştır.”

¹¹ Emel Kefeli’nin, *Anlatım Tekniği Olarak Mektup* adlı çalışmasında incelediği 16 romandan 10’u kadın yazarlara aittir. Bkz: Emel Kefeli, *age*, s.46.

¹² Ahmet Hamdi Tanpınar, **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2009,s.418.

¹³ Kayahan Özgül, “Çıkın – Mektup Yahut ‘Bir Maniniz Yoksa...”, **Hece Mektup Özel Sayısı**, nr. 114-115-116, 2006, s.11.

¹⁴ Hülya Argunşah, “Kadın Olarak Yazmanın Başında Mektuplar”, **Hece Mektup Özel Sayısı**, nr. 114-115-116, 2006, s.224.

¹⁵ *Age*,s.224

¹⁶ *Age*,s.226.

¹⁷ Halid Ziya, “Valide Mektupları”, **Mehasin**, nr.5, Kânunisani 1324.

¹⁸ Darian Leader, **Kadınlar Neden Yazdıkları Her Mektubu Göndermezler?**,(Çev: Nedim Çatlı), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998, s.130.

¹⁹ *Age*,s.144.

Modernleşme ile birlikte genel anlamda “yeni” ve “geleneksel” olandan farklı bir kadının tiplmesi oluşturma sürecinde kadınların Batılılaşması veyahut ne kadar Batılılaşacağı problemi, mektup hikâyelerde kadınların temelde ev içindeki rolleri dikkate alınarak tartışılır. Mektubun bir başka katkısı; kadın yazarların edebiyata kazandırılmasıdır. Kadınların veyahut kadın adıyla yazan erkeklerin kaleme aldığı mektuplar ya da kurgusal mektuplar, kadınları yazma sürecine çekmek; yazmaya teşvik etmek ve yazma eylemini öğretmek amacına hizmet eder.²⁰

Kurgusal metinlerde mektupların cinsiyeti olgusu ile ilgili üzerinde durulması gereken bir başka nokta; mektupların asıl yazarının cinsiyeti ile kurgusal yazarın cinsiyeti meselesidir. Cumhuriyet öncesi roman ve hikâyelerde erkek ya da kadın yazarların mektupları genellikle “kadınların ağzından” sunma eğilimi, bizi kurgusal metinlerin kullandığı kadın dili üzerinde düşünmeye sevk etmektedir. Yazarın cinsiyeti ne olursa olsun kurgusal eserleri, yazarın mektupları ağzından sunduğu cinsiyet şekillendirir. Özellikle kadına ilişkin meseleleri kadın ağzıyla vermek kadınların eğitimi, modernleştirilmesi sürecinde hem erkek hem kadın yazarların başvurdukları bir stratejidir. Kadın cinsine yönelik telkin ve mesajlar yine kadınların diliyle sunulmuş ve bu sayede muhatap tarafından tasdik edilmiş olur.

2. YAZARIN / ANLATICININ KONUMU AÇISINDAN MEKTUPLAR

Mektup hikâyelerde yazarın kullandığı yöntemlerden biri kendi kimliğini çeşitli şekillerde gizleme ya da değiştirmesidir. Bu durum, özellikle Tanzimat döneminde yayımlanan hikâyelerde yaygın olanın aksine müdahil anlatıcının yerini tarafsız anlatıcıya bırakmasını sağlar. Öte yandan, yazar bu yöntemi çeşitlendirerek değişik oranlarda hikâye içinde müdahil olabilir. Adını tamamen gizleyerek kurguladığı isimsiz mektuplarda yazar anlatıcı tamamen silinmiştir. Bulunmuş mektuplarda ise yazar anlatıcı sözü mektup anlatıcısına bırakmadan önce mektubu bulma hikâyesini nakleder. Temize çekilmiş ve yazarın adının verildiği mektuplarda yazarın mektup içindeki konumu hikâyeden hikâyeye değişmektedir.

2.1. Anlatıcı ile Yazarın Birleştiği Mektuplar

Roman ve hikâye türünde mektubun anlatım tekniği olarak kullanımını romancının anlatıcı konumundan çıkması demektir.²¹ Romancı / hikâyeci devre dışı olur; konuşan mektubun sahibi kahramandır. Bunun istisnası olarak, hikâyelerin anlatıcısı ile yazarın aynı ismi taşıdığı mektuplarda kullanılan ben anlatıcı aynı zamanda yazarın kendisi olarak sunulur. Bu yöntem, hikâyenin kurgusal atmosferini azaltarak hikâyeyi gerçekçi bir duruma sevk eder. Yazar anlatıcının kullandığı mektuplarda genellikle hikâyenin kahramanları ile yazar anlatıcının akrabalık ilişkisi vardır. Bu türdeki ilk hikâye olan “Bir Validenin Mektubu”nun yazarı, aynı zamanda anlatıcısı Leman Binti Ali Namık anne sıfatıyla oğluna hitap eder.²² İstanbul’a eğitim görmesi için gönderdiği oğluna yazdığı bu “nasihat-âmiz” mektubun yazar

²⁰ Ömer Çakır, *age*, s.277.

²¹ Emel Kefeli, *age*, s.35.

²² Leman Binti Ali Namık, “Bir Validenin Mektubu”, *Hanımlara Mahsus Gazete*, nr. 11, 25 Eylül 1311.

anlatıcı tarafından nakledilmesi inandırıcılığı ve samimiyeti artırmaktadır. Anne çocuk arasındaki samimi ilişki, anlatıcı olarak seçilen annenin oğluna “nur-ı didem, oğlum” hitaplarına imkân sağlar. “Kızım Selma’ya”²³ adlı hikâyede de yazar - anlatıcı Server Bedia, bebeği Selma’ya olan hislerini samimi hitaplarla anlatır. Yazar ile anlatıcının bu hikâyede birleşmesi, samimi üslubuyla birlikte hikâyeyi daha inandırıcı kılar. Anne mektuplarının, özellikle siyasi dönemeçlerde kendi çocuklarına seslenirken bütün bir gençliğe mesaj verme fonksiyonu olduğu da görülür. “İstibdad”ın son günlerinde doğan kızına hürriyetin nimetlerini anlatan Server Cemal’in “Kızıma”²⁴ adlı mektup hikâyesinin yazarı ile anlatıcısının kesişmesinin yanı sıra mektubun altına düşülen 24 Temmuz 1324 tarihi gerçeklik etkisini artırmaktadır. Bu, aynı zamanda İkinci Meşrutiyet’in ilan edildiği 24 Temmuz 1908 tarihidir. Hikâyedeki “hürriyet, adalet, müsavat bütün bunlar senin için kazanıldı” şeklindeki telkinler, annenin ağzından sunularak resmi ve soğuk dilin kırılması sağlanır. Hikâye; belli bir olaya dayanmayan, bir annenin geleceğin genci olan çocuğuna seslenmesinden ibaret bir telkin mektubudur. “Kızımın Mektupları”²⁵ hikâyesi, bir anne tarafından kızının “Çocuklar nasıl dünyaya geliyor?” sorusuna cevap vermek için yazılmış “bilgi” içerikli bir hikâyedir. Mektubun sağladığı imkânla kullanılan “kızım, güzel kızım” gibi hitaplar tek seslilikten doğan tekdüzeliği azaltmaktadır. “Kızımın Mektupları”, “Büyük Annesinin Mektubu” hikâyeleri; daha ziyade fennî konuları öğretmek amaçlı “ders kitabı” üslubuyla yazılmıştır. Büyükannesinden torununa yazılan mektupta büyükanne; “yaşlı, güngörmüş ve tecrübeli” olmanın verdiği olgunlukla torununa uzun uzun dönemin yaygın hastalığı olan veremden korunma yollarını anlatır. Hastalıkla ilgili anlatılanların teferruatı, anlatıcıyı büyükanneden ziyade tıpla iştiğal eden bir kişiye dönüştür.

Çalışmanın buraya kadarki kısmında ele alınan mektup hikâyelerde her ne kadar mektup formu hikâyeye bir hareketlilik katsa da bunlar nasihatleri umuma mâl etmek için yazılan irşad geleneğinin bir uzantısı olmaktan öteye geçemeyen hikâyelerdir.

Anne çocuk mektuplaşmalarının yanı sıra kardeş mektupları da muhatabın yakınlık derecesinden dolayı “dertleşmeye” imkân tanır. “Bir Mektup”²⁶ hikâyesinde yazar anlatıcı Sabiha, kendisine en yakın bulduğu kardeşine “zevcini şikâyet etmek için” mektup yazar. Bu hikâyelerde “anlatma” esas olup diyalog, muhatabın sesinin nakli gibi yöntemlere nadiren başvurulmakta; bu da hikâyenin olay akışını monotonlaştırmaktadır. Süreyya Fatma’nın “Bir Mektup”²⁷ arkadaşından ayrılan Süreyya’nın vapurda maziye dalışından ibarettir. Mektubun yazılma gerekçesi, Sabiha’nın kendini ve arkadaşını teselli etme arzusudur. Mektup birbirinden fiziksel olarak uzak düşmüş iki kardeşin gurbet acısını azaltmanın yanı sıra kahramanların yolculuk intibalarını sunmaya imkân tanır. “İzdivaç Hatıraları”²⁸ adlı hikâyede bu sefer anlatıcı erkektir ve ayrıca bir yazarın sunulmaması okuyucuyu yazar olarak gösteri-

²³ Server Bedia, Kızım Selma’ya, **Hanımlara Mahsus Gazete**, nr.112, 15 Mayıs 1313.

²⁴ Server Cemal, “Kızıma”, **Demet**, nr.1, 17 Eylül 1324.

²⁵ İffet, “Kızımın Mektupları”, **Bilgi Yurdu Işığ**, nr.16, Ağustos 1334.

²⁶ Sabiha, “Bir Mektup”, **Hanımlara Mahsus Gazete**, nr. 98, 23 Kânunisani 1312.

²⁷ Süreyya Fatma, “Bir Mektup”, **Hanımlara Mahsus Gazete**, nr.107, 3 Mayıs 1313.

²⁸ Said, “İzdivaç Hatıraları”, **Hanımlara Mahsus Gazete**, nr.125, 14 Ağustos 1313.

len Said'in hatıra ve mektubunu okuduğunu düşünmeye iter. Bu mektup da olaydan ziyade anlatmaya dayalı, bir erkeğin evlilik sürecini nakleden bir hikâyedir. Yazar anlatıcı tarafından kaleme alınmış mektup hikâyelerin pek çoğunun yazar adı; İffet, Server Cemal, Said, Hür Kadın, Server Bedia gibi bir isimden çok lakabı hatırlatmaktadır.

2.2. Anlatıcı ile Yazarın Ayrıştığı Mektuplar

Mektup hikâyelerin çok büyük kısmında yazar, hikâyenin başına veya sonuna ismini eklemek suretiyle kimliğini belli eder. Mektuplaşmalar ise yazardan farklı isimdeki kahramanlar arasında olur. Böylelikle hikâyenin kurgusal olduğu okuyucuya hissettirilir. Hayriye Melek'in "Çırpınışlar"²⁹ ve "Kadın Mektupları"³⁰nda romantik aşk hikâyeleri Hayriye Melek imzasıyla ve mektup formunda okuyucuya sunulur. Yazarın, mektubu kendinin dışında bir kahraman ağzından sunmasının nedeni hikâyenin kahramanı ile yazar arasındaki cinsiyet, yaş, eğitim gibi farklılıkları ortadan kaldırmaktır. Seniha Cemal'in "Siperden Mektuplar"³¹ adlı hikâyesinde "cephe-i harp", bir kadın yazar tarafından sunulamayacağı için mektup harpte zevcine mektup yazan bir askerin ağzından nakledilir. Ayşe Hikmet imzasıyla seri halde yayımlanan "Abla Mektupları"³² mektubun anlatıcısı, Munise'nin ablası Reşide'dir. Anlatıcının öğretmen edasıyla sürekli nasihat verdiği hikâye içinde Reşide'nin "bir mektep hocası olduğu için daima sözleri mektep ve terbiye bahislerine" girdiği anlatılmaktadır. Pakize Ahmed'in "Abla Mektupları"³³ hikâyesinin girişinde "hayat ve içtimaiyat hakkında tedkikat" epigrafı yer almaktadır. Hikâye boyunca devam eden abladan kardeşine nasihatler dolayısıyla oluşan monotonluk, yazarın kendini dışarıda tutması ile nispeten kırılır.

2.3. Bulunmuş / Postalanmış Mektuplar³⁴

Mektup hikâyelerde yazarın kendini hikâyenin dışında tutmasının, böylelikle mektubu daha inandırıcı kılmasının yollarından biri de hikâye içinde sunulacak mektubun "bulunmuş" olduğunun ifade edilmesidir. Yazar - anlatıcının kendisini başkasına ait olan mektubu yalnızca nakleden olarak sunduğu bu yöntem, metnin iç içe geçmiş iki hikâyeden oluşmasına neden olur. Dolayısıyla bulunmuş mektup tekniğinin kullanıldığı hikâyeler aynı zamanda çerçeve hikâye özelliği gösterir. Dış çerçeve yazar - anlatıcının mektubu bulma

²⁹ Hayriye Melek, "Çırpınışlar", **Mehasin**, nr.5, Kânunisani 1324.

³⁰ Hayriye Melek, "Kadın Mektupları", **Musavver Kadın**, nr. 3-4 28 Nisan 1327.

³¹ Seniha Cemal, "Siperden Mektuplar", **Bilgi Yurdu Işığı**, nr.14, Haziran 1334.

³² Ayşe Hikmet, "Abla Mektupları", **İnci**, nr. 8-17, 1 Eylül 1919-1 Haziran 1336.

³³ Pakize Ahmed, "Abla Mektupları", **Türk Kadın Yolu**, nr.2-7, 23 Temmuz 1341- 27 Ağustos 1341.

³⁴ Ömer Çakır, *Türk Edebiyatında Mektup* adlı doktora tezinde mektupları, "Yazarın Konumu Açısından Mektup" başlığı altında ve "Müellifin İstinsah Ettiği Mektup, Müellifin Bizzat kaleme Aldığını İfade Ettiği Mektup, Yazarın Tanıttığı Mektup, Yazarın Bulduğu Mektup, Müellifin Yayımladığı Mektup" alt başlıkları altında incelemiştir. Biz de mektupların anlatıcının konumuna göre incelerken bu tasnife benzer bir tasnif tercih ettik. Bkz: Ömer Çakır, **age**, s.348-354.

hikâyesi, iç çerçeve ise bulunmuş olan mektubun sahibi kahraman ağzından sunulmasından ibarettir. “Refikamın Mektubu”³⁵ adlı hikâyede, dış çerçevenin anlatıcısı yazar anlatıcı Dilşad Bedî’dir. Postacı sisli bir havada kirli bir zarf getirir. Hikâyenin iç çerçevesini, bu zarftan çıkan Dilşad Bedî’nin refikasının mektubu oluşturur. Bazı mektup hikâyelerde ise bulunan ya da postalanan mektuplar, hikâyenin anlatılma zamanından çok öncesine aittir. “Anneme” adlı hikâyede, dış çerçevenin anlatıcısı İhsan Vecihî, annesinin kendisine on yıl önce yazdığı bir mektubu bulur: “*Bu gece senelerden beri metruk gibi duran kitaplarımı karıştırırken elime sararmış, senelerin güzarişiyle renk ve revnakını kaybetmiş bir kâğıt geçti.*” Dış hikâyede konuşan oğul iç hikâyede – sararmış mektupta- sesini anneye bırakır. “Bulunmuş Bir Mektup”³⁶ hikâyesinde ise dış hikâyenin anlatıcısı yazar ile mektubun anlatıcısı arasında bir ilişki olmayıp iki anlatıcılığı birleştiren husus tesadüfi gelişir. Hikâyenin kurgusu; dış hikâyenin kahraman-anlatıcısının bir hafta önce kapısının önünde bir çıkın içinde bulduğu pejmürde bir mektubun hikâyesine dayanır. Yazar, ayrıca “aslında aşağı tarafı okunmamıştır” şeklinde düştüğü ibare ile olayı yarım bırakarak gerçeklik etkisini artırmak ister. Yazarın adını gizleyip “hür kadın” lakabıyla kızına yazdığı “Masune’nin Mektupları”³⁷ iki sayı halinde yayımlanır. Zorlama bir kurguya sahip olan hikâye içinde “hür kadın” olarak tanıtılan annenin kızı Masune’ye yazdığı mektubu, “beşeriyete nâfi bir diğerkâm halini almak için lazım gelen muhteviyatı” nakletmektedir. Hikâyenin başında yer alan “bir dul kadının küçük kızı Masune’ye” epigrafının ardından mektupların “bir paket halinde” dergiye gönderildiği bilgisi verilir. Hikâye; belli bir olaya dayanmayan, yalnızca kızına “*nur-ı ziya meşalesini derhal eline alıp sen de etrafına nur saçmaya başla!*” şeklindeki telkinlerle monoton şekilde yürüyen bir “terbiye mektubu”dur.

2.4 İsimsiz mektuplar

Seri halde ve her ikisi de “Hanım Mektupları” adıyla yayımlanan hikâyelerde yazar adı belirtilmemiştir. *Kadınlar Âlemi* mecmuasında yedi sayı halinde yayımlanan “Hanım Mektupları”³⁸ Hadika ile Reyhan adlı iki arkadaşın karşılıklı mektuplaşmalarından ibarettir. Hikâye boyunca Hadika’nın görücü usulü ile evlenme süreci Reyhan’a gönderdiği beş mektup boyunca devam etmektedir. Reyhan ise, Hadika’ya gönderdiği üç mektupta İstanbul’dan uzak bir yerde yaşadıklarını, her bir mektupta farklı ve müstakil konular anlatarak aktarır. Hadika’nın devam eden vakası; vakanın “*Zil çaldı, beni çağırıyorlar*” gibi dış dünyadaki gelişmeler nedeniyle kesintiye uğraması, ayrıca diyalogların fazlalığı hikâyede gerilim unsurunun canlı tutulmasını sağlamaktadır. *Hanımlar Âlemi* mecmuasında yayımlanan “Hanım Mektupları”³⁹ beş ayrı kadının birbiri ile mektuplaşmasından ibarettir. Ahmet Mithat Efendi’nin *Felsefe-i Zenan*’ı (1870) ve Fatma Aliye’nin *Levâ-yih-i Hayat*’ında (1898) olduğu gibi kadınlar arasında mektuplaşmalar, kadınların kendileri ya da etraflarındaki kahramanların

³⁵ Dilşad Bedî, “Refikamın Mektubu”, *Kadınlar Dünyası*, nr.122, 14 Kanunuevvel 1329.

³⁶ Ragıp Nureddin, “Bulunmuş Mektup”, *Türk Kadını*, nr.13, 1334.

³⁷ Hür Kadın, “Masune’nin Mektubu”, *Bilgi Yurdu Işığı*, nr.2-3, 15 Mayıs - 15 Haziran 1333.

³⁸ “Hanım Mektupları”, *Kadınlar Âlemi*, nr.2-9, 29 Mayıs 1330 -17 Temmuz 1330.

³⁹ “Hanım Mektupları”, *Hanımlar Âlemi*, nr. 1-24, 27 Mart 1330- 5 Eylül 1334.

dünyalarını anlatmayı sağlar. Mektupların hemcinslere gönderilmesi, kadın hayatının daha rahat zeminde sunulmasını kolaylaştırır. Yazar, kimliğini gizlemekle birlikte mektupların kompozisyonu üzerindeki tasarrufunu korur. Mektupları peş peşe sunmayarak; araya başka kahramanların mektuplarını koyarak okuyucunun merak duygusunu canlı tutar. Mesela okuyucu, Lamia'nın görücü meselesindeki tavrını ancak araya giren Melahat'ın kocasını anlattığı mektuptan sonra öğrenebilir. Yazarın kullandığı bir başka teknik de; kahramanlar arasında hikâye içinde verilmeyen mektuplaşmaların olduğuna dair verdiği bilgilerdir.

2.5. Temize Çekilmiş Mektuplar

Yazarın kendini mektubun dışında bırakmak için kullandığı yöntemlerden bir diğeri kendini mektupları temize çeken kişi olarak göstermesidir. Hikâye ve romanda mektubun yazarı devre dışı bırakan tarafı; temize çekilmiş mektup kurgusunda daha da belirginleşir. Yazarın kendisini “müstensih” olarak göstermesinin çeşitli nedenleri vardır. “Büyük İkramiye”⁴⁰ adlı hikâyede yazarın amacı okuyucuyu “donanma cemiyetine yardıma teşvik etmektir.” Bunun için okuyucuya doğrudan telkinde bulunan bir yazar olarak görünmektense bir annenin ağzından “*donanma cemiyetinin piyangosunu almak bittabi her hamiyetli Osmanlı için bir vazife-i milliyedir.*” diyerek daha ikna edici ve samimi bir dil kullanmayı tercih eder. Kendisi (Ahmet Edip) ise sadece hassas bir kadının mektubunu nakleden müstensihtir. Halid Ziya, beş sayı halinde yayımlanan “Valide Mektupları”nda kendisini müstensih olarak gösterir. Bir annenin kızına olan hissiyatını etkili bir üslupla veren hikâyede yazarın kendini müstensih olarak sunması, yazarın aradan tamamen çekilmesi ve “valide”nin iç dünyasını doğrudan vermesini sağlar. Beş sayı halinde yayımlanan hikâyelerin altında kendini yazar değil “müstensih” olarak göstermesine rağmen, hikâyenin tefrika edileceğine dair yapılan duyuruda Halid Ziya hikâyenin yazarı olarak sunulur.

*“Kariât-ı muhteremlerimizin nazar-ı dikkatlerini, edib Halid Ziya Beyefendi'nin gazetemize mahsus olmak üzere tahrir buyurdıkları Valide Mektupları'na celbederiz. Halid Ziya Beyefendi bu mektuplarda yeni evlenmiş bir genç hanımın zevciyle hüsn-i muaşeret ve imtizaç için bilmesi ve riayet etmesi lazım gelen meseleleri teşrih ederek bunları bir valide tarafından, bir valide şefkatiyle genç hanımlarımıza hitaben yazacaklardır.”*⁴¹

İki sayı halinde neşredilen “Kadın Mektupları”nda⁴² yazar kendini müstensih olarak sunar. “Bir Genç Kızın Mektubundan”ın⁴³ müstensihi Refet Necdet; “Gönül: Muamma”nın⁴⁴ müstensihi Nezihe Muhiddin'dir. Temize çekilmiş mektuplarda yazar kendini zaten mektubun yazarı olarak göstermediği için lakap kullanmak ya da ismini gizlemek gibi ayrıca bir önleme gerek duymaz.

⁴⁰ Ahmet Edip, “Büyük İkramiye”, **Bilgi Yurdu Işığı**, nr.4, 15 Temmuz 1333.

⁴¹ Halid Ziya, “Valide Mektupları”, **Mehasin**, nr.1, Eylül 1324.

⁴² Nevvare Şükran, “Kadın Mektupları”, **Kadınlık**, nr.8-9, 17 Mayıs 1334.

⁴³ Refet Necdet, “Bir Genç Kızın Mektubundan”, **Hanımlar Âlemi**, nr.27, 3 Teşrinievvel 1334.

⁴⁴ Nezihe Muhiddin, “Gönül: Muamma”, **Kadın Yolu**, nr.7, 27 Ağustos 1341.

3. Mektup Hikâyelerde Dil ve Üslûp

Hikâyelerde kullanılan mektup tekniğinin en büyük katkısı üslup çeşitliliğine imkân tanınmasıdır. Ancak bunun için yazarın farklı anlatıcıları konuşturması, anlatıcıların cinsiyet, yaş, kültür, psikolojik halleri gibi farklarını yansıtabilmesi gerekir. Bu ise, incelediğimiz hikâyelerin çok azında başarılabilmiştir.

Mektupta temelde karşılıklı iki taraf vardır: mektup yazarı (gönderen) ve mektubun yazıldığı muhatap (gönderilen). Yazar, bu iki unsur üzerinde çeşitli tasarruflarda bulunabilir. İncelediğimiz mektup hikâyelerin büyük kısmında karşılıklı mektuplaşmalar yerine tek bir anlatıcının üslubunun hâkim olduğu, muhatabın sessiz kaldığı mektuplar kullanılmaktadır. Bu da yazarın başvurduğu başka yöntemler yoksa hikâyeyi tekdüze kılmakta, monoton bir anlatımı beraberinde getirmektedir. Tek sesli mektupların bu gibi kusurlarının yanı sıra “kahramanın iç dünyasının kapısını aralamak”⁴⁵ “ben” diliyle kahramanın psikolojisini derinleştirmek gibi bir katkısı da vardır. Genellikle bir mesaj iletmek için okuyucuyu terbiye etmek amacıyla yazılmış mektup hikâyelerde tek sesliliğin neden olduğu monotonluğu kırmak adına yazarın bir çaba sarf etmediği görülür. Hayat ve içtimaiyat hakkında bilgi vermekten öteye geçmeyen “Abla Mektupları”nda yazar, mektup hikâyesinin başında seslendiği kardeşi Nevin’i de uzun mektuplar sırasında unuttur ve bu hikâyeyi adeta bir düşünce yazısına dönüştürür. Her biri aynı “Sevgili Nevin” hitabıyla başlayan ve hikâye boyunca muhatabın unutulup sadece insan yaradılışı ile ilgili öğretici bilgilerin verildiği mektup örneklerinden biri aşağıdadır:

“Sevgili Nevin,

*Nebatat âleminde insanın mütemadi sa’y ve tecrübelerle ne güzel şekiller, renkler ve rayihalar vücuda getirdiğini öğrendik. Bu husustaki muvaffakiyetin sırlarını öğrenmek istersek bunun için evveleminde nebatatın nasıl yetiştiklerini tedkik edelim.”*⁴⁶

Öte yandan tek bir kahramanın iç dünyasını anlatan bazı tek sesli mektuplar kahramanın psikolojisini başarılı bir şekilde sunar. “Kızım Selma’ya” hikâyesinde kızını sağlık sorunları nedeniyle emziremeyen, kızını sütannesinden kıskanan hasta bir annenin iç dünyası başarılı bir şekilde verilir:

“Selma, kızım;

*Niçin acep sütnineni benden çok seversin. Onu görünce koyu mavi gözlerini süzerek tebessümler eyelersin. Eğer bir dakika yanından ayrılacak olsa güzel, ufacık leblerini insanın rikkatini celb edecek surette büzerek pırlanta gibi yaşlar dökmeye başlarsın. Evet çünkü seni o derâguş ediyor, sana tatlı tatlı ninniler söyleyerek beşiğine yatırıyor. Uykudan gözünü açınca onu görüyorsun.”*⁴⁷

Tek sesli mektuplarda; mektubun gönderildiği şahsın / muhatabın varlığının hissettirilmesi monotonluğu kıran, hikâyeyi hareketlendiren bir yöntemdir. “Abla Mektupları”nda anlatıcı Semahat “âlâm-ı nisvan”ı göstermek için “hayatından bir sahife” sunmak ister. Bu-

⁴⁵ Emel Kefeli, *age*,s.36.

⁴⁶ Pakize, “Abla Mektupları”, *Türk Kadın Yolu*, nr.5, 13 Ağustos 1341.

⁴⁷ Server Bedia, Kızım Selma’ya, *Hanımlara Mahsus Gazete*, nr.112, 15 Mayıs 1313.

nun için Semahat'ın mektuplarında "hür yaşamak" isterken mutlu bir evlilik yapan bir kadının iç dünyası ile karşılaşırız. Semahat'ın mektubunda, mektep arkadaşlarının itiraz sesleri duyulur:

*"Hele o mütekebbir Seniha yok mu? Her şeyin manevi cihetinden ziyade maddi kısmını nazar-ı itibara alarak 'Efendim iki kişinin zevki için bütün sınıf rahatsız olmaz, ekserininin hukukunu gözetmek lazımdır' diyerek ne itirazlar ederdi."*⁴⁸

"Kadın Mektupları"⁴⁹ hikâyesinde Fehamet, mektup içinde muhatabı Meliha'nın itirazlarını nakletmektedir: *"Tebrik ederim: hükmünü istediğin gibi geçirecek ahmak bir zevce malik olmuşsun!"* Bu şekilde muhatabın kinayeli sözleri, itirazları ya da tasdikleri karşılıklı mektuplaşmanın olmayışından doğan boşluğu ve tekdüzeliği azaltmaktadır. Tek sesli mektupların ustaca kullanıldığı hikâyelerden biri Halid Ziya'nın "Valide Mektupları"dır. Boşanmış bir ailenin çocuğu olan ve babasıyla yaşayan Süreyya ile "valide"si arasındaki kopukluk ve iletişim eksikliği mektuplarla giderilir. Mektuplar; fiziksel olarak nadiren bir araya gelen ve resmi bir ilişki çerçevesinde birleşen anne ile kızın "karşı karşıya gelme"lerini sağlar. Mektuplarda "valide" kızına fiziksel olarak karşı karşıya geldiklerinde aşamadıkları duvarı anlatır ve kızıyla ilgili hatıralarını naklederek aralarındaki "muhtaç-ı tamir bir dünya" olduğunu söyler. Mektuplar, validenin tek taraflı vicdan muhasebesini etkili bir şekilde sunmakla birlikte zaman zaman hikâyede anlatıcı "mütefelsif bir valide"ye dönüşerek kızına uzun uzun izdivacın öneminden bahseder. Bu bölümler, hikâyenin kurgusunu zayıflatmaktadır. Öte yandan yazar, validenin mektupları içerisinde kızının sözlerini, itiraflarını kullanmak suretiyle etkili bir anlatımı yakalar:

*"Ne diyorsun? 'Sizi değil validemi, hayır annemi severdim, onun için ağlardım ve böyle yetişilecek bir sahil arayan kazazede gemi gibi rüzgârın önüne düşerek Çamlıca'dan, Nişantaşı'ndan Ayastefanos'a geldikçe sizde o anneyi, beni yalnızlıklarımın içinde, hasta hummaları arasında dolaşan soğuk su kâseleri kabilinden ziyaret eden anneyi arardım ve..."*⁵⁰

Yazar hikâyeyi anneden kızına gönderilen beş ayrı mektup şeklinde kurgulamıştır. Hikâyedeki anlatım; ben (anne) anlatıcının sürekli sık sık "sen" diye hitap ettiği kızına seslenmesinden ibarettir. Sen diye seslenilen muhatabın sesinin duyulması, davranışlarının hayal edilmesi; annenin mektup yazma anı ve öncesine ait hatıra ve diyaloglara yer vermesi hareketliliği sağlar.

*"Bak Süreyya, seninle aramızda gittikçe tekâsüf ede ede nihayet birbirimizin ruh ve fikrini görmekten menedecek kadar siyah bir perde teşkil eden yabancılıktan sonra beni bu mektubumda ne harikulade bir zemin-i itirafâta girmiş görüyorsun."*⁵¹

*"Anlıyorum, gülüyorsun Süreyya bunu okurken: - Peki, fakat başkalarında vesvese hâsıl olmasına nasıl mümanaat edilebilir?- diyorsun."*⁵²

⁴⁸ Ayşe Hikmet, "Abla Mektupları 4", **İnci**, nr.4, 1 Mayıs 1919.

⁴⁹ Nevvare Şükran, "Kadın Mektupları", **Kadınlık**, nr.8-9, 17 Mayıs 1334.

⁵⁰ Halid Ziya, "Valide Mektupları 4", **Mehasin**, nr.5, Kânunisani 1324.

⁵¹ Halid Ziya, "Valide Mektupları 1", **Mehasin**, nr.2, Teşrinievvel 1324.

“Yine bir sualle kaşlarının çatıldığına zahip oluyorum.”⁵³

Hikâyede, anlatıcı kahramanın mektubun psikolojisinden sıyrılarak etrafında gelişen dış dünyaya ait olaylara yer vermesi hikâyeyi hareketlendirir: *“İşte bugün köy yine bu düşman-ı bî-amân ile uğraşmak üzere... Müsaade eder misin? Panjurlarımın çengellerini takayım.”* (Valide Mektupları 4)

Hikâyede yazar monotonluğu kırmak üzere “çıkın mektup”⁵⁴ tekniğine de başvurmuştur. Semiha yatak odasında “mavi bir yazma mendil içinde sarılmış bir çıkın” bulur. Bu çıkın; kızı Süreyya’nın bebekliğine, on beş yıl öncesine dair hatıraları barındırmaktadır. Çıkın içinde Süreyya’nın büyük babasına ait, *“bir beyaz takke, içinde hâlâ bir parça enfiyesiyle, üzerinde küçük bir kible-nüma derisi benzeri, siyahımsı yumuşak kutu, bir sakal tarağı, bir misvak içinde küçük küçük muhtıralık kâğıtçıklarla bir sarı takvim, sonra bir demet evrak, bana yazılmış tezkereler ve bunların arasında son bayram sana gönderilen bir hediye ile gelmiş kısa bir mektup”* bulunmaktadır. Büyükbabanın torununa mesajını içeren çıkının yanı sıra mektubun bir bölümü verilirken kalan kısmı özetlenir.

Mektup hikâyelerde birden fazla anlatıcının konuşması ile oluşan çok sesli yapı; iki şekilde kurulur. İlki; “bulunmuş / postalanmış mektuplar”daki yapının sunduğu imkânla iç hikâye ile dış hikâyenin anlatıcısının farklılaşmasıdır. İkincisi ise mektuplaşmanın karşılıklı yapılması ve her iki tarafın mektuplarına da yer verilmesi ile gerçekleşir. İlkine örnek olarak İhsan Vecihi’nin “Anneme” hikâyesi verilebilir.⁵⁵ Dış çerçevenin anlatıcısı oğul; iç çerçevenin anlatıcısı ise annedir. Hikâyenin büyük kısmı annenin mektubundan oluştuğu için hâkim ses annenindir. Bu anlatım; iki ses arasında karşılıklı bir diyaloga imkân vermez. Birden fazla sesin hâkim olduğu “Hanım Mektupları”nda beş ayrı kadının karşılıklı mektuplaşmalarına yer verilir. “Bir mektup romanda mektuplaşanların sayılarının artması romanın kurgusunu geliştirmekte ve ortaya karmaşık ilişkilerden oluşmuş bir ağ çıkmaktadır”⁵⁶ Kefeli’nin mektup roman için yapmış olduğu bu tespit mektup hikâyeler için de geçerlidir. “Hanım Mektupları”nda beş ayrı anlatıcının farklı psikolojik kimliklerle birbirinden farklı hikâyeleri anlatması hikâyenin kurgusunu karmaşık hale getirmektedir. Birbirleriyle arkadaşlık bağı ile bağlı bu kahramanlardan Melahat, Lamia, Sabiha, Müjgân ve Samiha ya mutsuz bir evlilik sürecinde ya da görücü usulü ile evlilik tehlikesi karşısında mutsuz bir halde karşımıza çıkar. Dolayısıyla her biri benzer süreçlerde benzer tepkiler veren “hassas ruhlu” kadın anlatıcılar olarak yer alır. Aynı isimli bir başka seri hikâye “Hanım Mektupları” Hadika ve Reyhan’ın mektuplaşmalarından ibarettir. Yazarın bu hikâyede kullandığı bir yöntem; Hadika ile Rey-

⁵² Halid Ziya, “Valide Mektupları 2”, **Mehasin**, nr.3, Teşrinisâni 1324.

⁵³ Halid Ziya, “Valide Mektupları 2”, **Mehasin**, nr.3, Teşrinisâni 1324.

⁵⁴ Kayahan Özgül, “Çıkın- Mektup Yahut “Bir Maniniz Yoksa” adlı makalesinde çıkın- mektubun geçmişinin çok eskiye dayandığını ve kadınlara özgü bir anlatım türü olduğunu belirtir. Çıkın mektup adlandırmasını, “mesajın yazı yerine çeşitli sembolik nesnelere iletilmesi ve nesnelere kolay taşınabilmesi için genellikle bir bohçada toparlandığı epistoleler” için yapmaktadır. Bkz: Kayahan Özgül, **age**, s.20.

⁵⁵ İhsan Vecihi, “Anneme”, **Hanımlar Âlemi**, nr.18, Temmuz 1330.

⁵⁶ Emel Kefeli, **age**, s. 36.

han'ın mektuplarına ek olarak Hadika'nın mektubunun içinde kendisine gelen bir aşk mektubundan alıntı yapmasıdır. Böylelikle bir üçüncü ses daha hikâyeye dâhil olur. Reyhan Anadolu'da öğretmenlik yapan, Hadika'ya göre daha ciddi, ölçülü ve ağırbaşlıdır. Hadika ise serbest ve lakayt bir kişiliğe sahiptir. Reyhan ile Hadika arasındaki bu karakter farkı nispeten üsluba yansımıştır. Ayrıca Reyhan'ın Anadolu'da karşılaştığı köylülerle ilgili gözlemleri ve diyalogları hareketliliği artırmaktadır. "Çırpınışlar"⁵⁷ hikâyesinde daha akılcı bir tip olan Sahire'nin mektupları ile "hassas" Gülbin'in mektupları arasındaki üslup farkı hissedilir. Yazar, Gülbin'in mektubunda "girye, hayal, giryedar" gibi kelimelerin çokluğu ile Gülbin'in karakteri arasındaki uyuma dikkat etmiştir. Halid Ziya "Valide Mektupları"nda anlatıcı olarak "valide"yi tercih eder. Amacı "bir valide tarafından" "genç hanımlarımıza" evlilikle ilgili nasihatler vermektir. Evlilikle ilgili nasihatleri "valide şefkatiyle" vermesi; hikâyeyi daha ikna edici ve inandırıcı kılar.

Mektup hikâyelerin üslubuna tesir eden bir diğer önemli nokta cinsiyet unsurudur. İncelediğimiz hikâyelerin hemen tamamında hâkim ses kadına aittir. Hatta karşılıklı mektuplaşmaların büyük bir kısmı kadınlar ile hemcinsleri arasında gerçekleşir. Bunun iki önemli sebebi vardır. İlki, yazarların Tanzimat'tan itibaren temel meselelerden biri olarak işledikleri kadın ve aile temasını "kadın ağzı"ndan ve "kadın duyarlılığıyla" vermek istemelelidir. Bunun için mektup hikâyelerde yazar erkek olsun kadın olsun kadın anlatıcılığı tercih eder. İkinci sebep ise birinci sebeple bağlantılı olarak mektup hikâyelerin yazıldığı dönemde kadın erkek ilişkilerini sınırlayan toplumsal yapıdır. Kadınların yabancı bir erkekle mektuplaşmalarını hoş görmeyen Osmanlı toplumunda, edebî eserlerdeki karşı cinsler arasındaki mektuplaşmalar ancak akrabalık ilişkisi ile bağlı taraflar arasında yapılabilmektedir. Dolayısıyla mektup hikâyelerin çoğunda yalnız kadının sesi hâkimken ancak anne – oğul ya da oğul – anne arasında cereyan eden birkaç mektupta ve kadının hayat sahasının dışında yer alan olayları nakletmek için kullanılan erkek anlatıcılarda bu durum değişmektedir.

Kadınlar arasındaki mektuplaşmaların hikâyeye sağladığı önemli katkılardan biri kadının hemcinsine daha rahat itiraf edebileceği iç dünyasının nakline imkân tanınmasıdır. Bu mektuplarda, kadınlar iki konuda serzenişte bulunurlar: erkeklerin kendilerini anlamaması ve ideal bir erkek adayının bulunmaması. "Bir Genç Kızın Mektubundan"⁵⁸ hikâyesinde bir genç kızın "Ah biz zavallı kadınlar!... Erkeklerin iğfal edici nazarları altında ne kadar sefilâne hareket ederiz" şeklindeki serzenişleri buna örnek teşkil eder. Bu serzeniş ve şikâyet, biz (kadınlar) ve onlar (erkekler) şeklinde iki karşı tarafın oluşmasına zemin hazırlar.

Dönem içinde Batılılaşmanın tesiriyle kadınlarda görülen değişimle ilgili eleştiriler yine kadın ağzından aktarılarak daha objektif bir dil kullanılmış olur. "Hanım Mektupları"nda mesire yerlerindeki kadın erkek ilişkilerini tenkit eden Hadika çarşaflarına çift yırtmaç yaptıran, buklelerini gösteren hemcinslerine "kuş beyinli" der.⁵⁹ "Asya muhitinde kadınların her gün bir parça daha çoğalan, bir parça daha derinleşen dahmeleri yüreğimi sızlatıyor." diyen Hadika erkeklerin mesire yerlerindeki rahat hareketlerini bir ahlâksızlık gös-

⁵⁷ Hayriye Melek, "Çırpınışlar", **Mehasin**, nr.5, Kânunisanı 1324.

⁵⁸ Refet Necdet, "Bir Genç Kızın Mektubundan", **Hanımlar Âlemi**, nr.27, 3 Teşrinievvel 1334.

⁵⁹ "Hanım Mektupları", **Kadınlar Âlemi**, nr.2, 29 Mayıs 1330.

tergesi olarak değerlendirir ve amaçları “bizi iğfal etmek” der. Yazarın “*kendimizi câ’li terakkilerden kurtarmalıyız.*” ifadesiyle özetlenebilecek tezi; erkek ağzı yerine kadınların dilinden ve “biz” diliyle sunması tezin okuyucuya telkinini kolaylaştıracak bir yöntem olarak seçilmiş ve “biz”i (kadınları) “onlara” (erkeklere) karşı uyarıcı bir dil tercih edilmiştir. Kadınlar arasında cereyan eden mektuplaşmalarda kullanılan hitaplar ayrıca dönemin dil ve üslubu adına ipucu sunar. “Benim kıymetli hemşirem, azizem, gözümün nuru hemşireciğim, benim güzel kardeşim, çiğerpere kızım, iki gözüm, nur-ı aynım güzelim kızım” gibi giriş hitapları ile “arz-ı ihtiram ederim” gibi sonuç hitapları kadınların hemcinsleri ile mektuplaşmalarının sağladığı samimi bir dili gösterir.

Az sayıda mektup hikâyede erkek anlatıcı tercih edilir. “Bulunmuş Mektup”un⁶⁰ iç hikâyesini oluşturan mektubun anlatıcısı erkektir. Yazar yine kadınlara ilişkin meseleleri bu sefer bir erkek bakış açısıyla anlatarak inandırıcılığı artırmak istemiş olmalıdır. Hikâyede adı verilmeyen erkek anlatıcı; annesinin evlilikle ilgili kanaatlerini sorması üzerine annesine cevabî bir mektup yazar. Mektubunda annesinin kendine sunduğu eş adayları ile ilgili değerlendirmelerde bulunur. Mektupta ara ara “*Anneciğim sen ne dersin? Perran bunlardan hangisini yapacak?*” soruları ile gerçekleşmemiş ihtimaller üzerinden muhatabı olan annesini sorguya çeker. Böylelikle annenin bakış açısı ile de fikirler tasdik edilmiş olur. Benzer bir yöntem “İzdivaç Hatıraları”nda da⁶¹ tercih edilmiştir. Hikâye, erkeğin gözünden ideal kadını anlatan ve evliliği kutsayan bir mektup olarak kurgulanmıştır. “Anneme” hikâyesinde yine anlatıcılar anne ile oğul olmakla birlikte kullanım amacı farklıdır.

“Son satırları okuyorum. Lakin artık tahammül edemeyeceğim. Hissediyorum ki kırıpkirilerim teessür katreleriyle islanıyor:

‘... senin için ne ümitler beslemiştim. Ne bitmez tükenmez emellerim vardı. Ah ben seni şimdiki gibi değil bahar-ı hayatının yirminci sâline basmış şen, şatır bir delikanlı görmek isterdim. Fakat artık bugün anlıyorum ki bu kabil olamayacak. Hayatımın – bütün müdavata rağmen- her gün bir parça zehirlendiğini hissediyorum.’”⁶²

“*Veremli annenin melûl yazıları*”ndan ibaret olan annenin mektubundaki hüznün; oğlunun ona duyduğu hasreti içeren mektupla daha da etkili şekilde verilir.

SONUÇ

Mektup sıklıkla edebî bir form olarak roman, hikâye, şiir ve edebî tenkit türleriyle birlikte kullanılmaktadır. Bu birleşik türlerden mektup roman ve hikâye Tanzimat’tan Cumhuriyet’e kadar edebiyatçıların sıklıkla tercih ettiği bir edebî tür haline gelir. Bu temayül; mektup formunun dil, kurgu ve şekilde sağladığı imkânlarla ilgilidir.

Mektup hikâyelerin değişmez bir kuralı; “ben” anlatıcısının kullanılmasıdır. Mektup, sadece bu dönem hikâyeciliğinde kullanılan tekniklerden herhangi biri değildir. İç monolog, iç diyalog, bilinç akışı gibi yöntemlerin ya hiç kullanılmadığı ya da nadiren kullanıldığı

⁶⁰ Ragıp Nureddin, “Bulunmuş Mektup”, **Türk Kadını**, nr.13, 1334.

⁶¹ Said, “İzdivaç Hatıraları”, **Hanımlara Mahsus Gazete**, nr.125, 14 Ağustos 1313.

⁶² İhsan Vecihi, “Anneme”, **Hanımlar Âlemi**, nr.18, Temmuz 1330.

Cumhuriyet öncesi Türk hikâyeciliğinde mektup tekniği bu eksiklikten doğan boşluğu doldurur.

Mektup hikâyelerin büyük bir kısmının kadın yazarlar, kadın ismiyle yazan erkek yazarlar tarafından kaleme alındığı ve çoğu zaman kadınla ilgili temaları işlemekte olduğu dikkati çeker. Cumhuriyet öncesi Türk hikâyeciliğinde mektup hikâye modası kadar yaygın olan bir başka modanın hanım / kadın mektupları olduğu görülür. Tanzimat öncesinde kadınlar, kendilerini ifade ettikleri – istisnalar hariç- özel hayatlarına, şahsî dünyalarına okuyucuyu dâhil eden edebî ürünler vermemiştir. Tanzimat'la birlikte kadın mektuplarındaki artışa paralel olarak kurgusal metinlerdeki mektup tekniğinin artışı kadının Batılılaşması ile de yakından ilgilidir. Batılılaşma ile beraber, kadının sosyal hayatın içinde var olma çabası, gazete ve mecmuaların kadınlara ulaşması ve kadının edebî olarak entelektüel dünyasını paylaşma arzusu onu bir itiraf vasıtası olarak mektup türüne yönlendirir. Ayrıca mektubun örtülü anlatımına sığınan kadın yazar iç dünyasını daha rahat açar. Bu açıdan kadın mektupları; edebî değeri kadar Osmanlı kadın yazarının dünyasına ayna olması itibarıyla de dikkate değerdir.

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadarki süreçte kadın yazarların / kadın lakabıyla yazdığı veyahut da kadın ağzının kullanıldığı mektup hikâyelerde dönemin hâkim dil ve edebiyat anlayışının izlerini sürmek mümkündür. Tanzimat döneminde yazılan mektup hikâyelerin dili; Divan edebiyatındaki münşeât geleneğinin etkisi ile uzun terkip ve tamlamalardan oluşan süslü bir dildir. Servet-i Fünûn dönemi mektup hikâyelerde Servet-i Fünûn'un melankolik, romantik atmosferinin etkisi bariz olup dilde benzetme ve uzun tamlamaların arttığı gözlenir. Yeni Lisan hareketiyle başlayan dilde sadeleşme süreci mektup hikâyelerin diline de tesir eder ve Tanzimat – Servet-i Fünûn dönemindeki uzun terkipler, tamlamalar ve benzetmelerin yerini konuşma dili alır.

Hikâyelerde; iki karşılıklı unsurdan, gönderen (mektup yazarı) ve gönderilenden (alıcı) oluşan mektuplarda gönderilen unsurun cevabına her zaman yer verilmez. Bu iki unsur arasındaki ilişki biçimini dönemin sosyal yapısı belirler. İncelediğimiz mektup hikâyelerin hiçbirinde bir kadınla yabancı erkek arasında mektuplaşma olmayıp yazışma anne- çocuk, kardeş, eşler ve arkadaşlar arasında yapılmaktadır. Erkek ya da kadın yazar veya kadın ağzıyla yazılan, kadınlar tarafından gönderilen mektupların muhatabı, kadın ya da akraba erkek olarak seçilir. Bu nedenle genellikle kadınlar ile hemcinsleri arasında yapılan mektuplaşmalarda erkek sesinin nadiren duyulduğu görülür.

Bu dönemde, hikâyecileri mektup tekniğine yönlendiren hususların başında, mektubun; okuyucuya verilmek istenen sosyal mesajların, telkinlerin doğrudan değil de dolaylı verilmesine imkân sağlamasıdır. Böylelikle eğitilmek veya terbiye edilmek istenen okuyucuya mektubun samimi dili ile daha rahat ulaşılmış olur. İncelediğimiz mektup hikâyelerin Halid Ziya, Nezihe Muhiddin ve Hayriye Melek Hunç dışında edebiyat tarihinde isim yapmış yazarlara ait olmayıp Pakize, Said, Ayşe Hikmet, Dilşad Bedî gibi yazarlara ait olması dikkat çekicidir. Bu durum, bu isimlerin çoğunun takma ad olduğunu veyahut mektup hikâyelere edebiyatta istikrarlı şekilde devam etmeyen isimlerce rağbet edildiğini düşündürmektedir.

KAYNAKÇA

- “Anneme”, **Hanımlar Âlemi**, nr.18, 24 Temmuz 1330.
- “Büyük Annesinin Mektubu”, *Ev Hocası*, nr.1. 1 Temmuz 1330.
- “Hanım Mektupları”, **Hanımlar Âlemi**, nr.1, 27 Mart 1330.
- “Hanım Mektupları”, **Hanımlar Âlemi**, nr.11, 5 Haziran 1330.
- “Hanım Mektupları”, **Hanımlar Âlemi**, nr.12, 12 Haziran 1330.
- “Hanım Mektupları”, **Hanımlar Âlemi**, nr.13, 19 Haziran 1330.
- “Hanım Mektupları”, **Hanımlar Âlemi**, nr.14, 24 Haziran 1330.
- “Hanım Mektupları”, **Hanımlar Âlemi**, nr.15, 3 Temmuz 1334.
- “Hanım Mektupları”, **Hanımlar Âlemi**, nr.19, 1 Ağustos 1334.
- “Hanım Mektupları”, **Hanımlar Âlemi**, nr.2. 3 Nisan 1334.
- “Hanım Mektupları”, **Hanımlar Âlemi**, nr.20, 8 Ağustos 1334.
- “Hanım Mektupları”, **Hanımlar Âlemi**, nr.21, 15 Ağustos 1334.
- “Hanım Mektupları”, **Hanımlar Âlemi**, nr.24, 5 Eylül 1334.
- “Hanım Mektupları”, **Hanımlar Âlemi**, nr.3. 10 Nisan 1334.
- “Hanım Mektupları”, **Hanımlar Âlemi**, nr.4, 17 Nisan 1330.
- “Hanım Mektupları”, **Hanımlar Âlemi**, nr.5, 24 Nisan 1330.
- “Hanım Mektupları”, **Hanımlar Âlemi**, nr.6,1 Mayıs 1330.
- “Hanım Mektupları”, **Hanımlar Âlemi**, nr.7, 8 Mayıs 1330.
- “Hanım Mektupları”, **Hanımlar Âlemi**, nr.9, 22 Mayıs 1330.
- “Hanım Mektupları”, **Kadınlr Âlemi**, nr.2, 29 Mayıs 1330.
- “Hanım Mektupları”, **Kadınlr Âlemi**, nr.3, 5 Haziran 1330.
- “Hanım Mektupları”, **Kadınlr Âlemi**, nr.4, 12 Haziran 1330.
- “Hanım Mektupları”, **Kadınlr Âlemi**, nr.5, 19 Haziran 1330.
- “Hanım Mektupları”, **Kadınlr Âlemi**, nr.6, 26 Haziran 1330.
- “Hanım Mektupları”, **Kadınlr Âlemi**, nr.7, 3 Temmuz 1330.
- “Hanım Mektupları”, **Kadınlr Âlemi**, nr.8, 10 Temmuz 1330.
- “Hanım Mektupları”, **Kadınlr Âlemi**, nr.9, 17 Temmuz 1915.
- “Hanım Mektupları”. **Hanımlar Âlemi**, nr.18, 24 Temmuz 1334.
- Ahmet Edip, “Büyük İkramiye”, **Bilgi Yurdu Işığı**, nr.4, 15 Temmuz 1333.
- ARGUNŞAH Hülya, “Kadın Olarak Yazmanın Başında Mektuplar”, **Hece Mektup Özel Sayısı**, nr. 114-115-116, 2006.
- Ayşe Hikmet, “Abla Mektupları”, **İnci**, nr.10, 1 Teşrinisâni 1919.
- Ayşe Hikmet, “Abla Mektupları”, **İnci**, nr.12, 1 Kânunisani 1919.
- Ayşe Hikmet, “Abla Mektupları”, **İnci**, nr.17, 1 Haziran 1919.
- Ayşe Hikmet, “Abla Mektupları”, **İnci**, nr.4, 1 Mayıs 1919.
- Ayşe Hikmet, “Abla Mektupları”, **İnci**, nr.8, 4 Eylül 1919.

- ÇAKIR Ömer, **Türk Edebiyatında Mektup**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2005.
- _____, “Türk Mektup Geleneğinde Âdâb ve Kurallar ”, **Hece Mektup Özel Sayısı**, nr. 114-115-116, 2006.
- _____, “Marcel Prevost’nun Kadın Mektupları Adlı Eseri ve Türk Edebiyatına Tesiri”, **Kadın Belleğini Oluşturmada Kaynak Sorunu**, Kadir Has Üniversitesi ve Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Ortak Yayını, İstanbul 2005.
- Dilşat Bedii, “Refikamın Mektubu”, **Kadınlar Dünyası**, nr.122, 14 Kânunuevvel 1329.
- Hâlid Ziya, “Valide Mektupları 1, **Mehasin**, nr.2, Teşrinievvel 1324.
- _____, “Valide Mektupları 1, **Mehasin**, nr.6, Şubat 1324.
- _____, “Valide Mektupları 2, **Mehasin**, nr. 3, Teşrinisani 1324.
- _____. “Valide Mektupları 3, **Mehasin**, nr.4, Kânunuevvel 1324.
- _____. “Valide Mektupları 4, **Mehasin**, nr.5, Kânunisani 1324.
- Hayriye Melek, “Çırpınışlar ”, **Mehasin**, nr.5, Kânunisani 1324.
- Hayriye Melek, “Kadın Mektupları”, **Musavver Kadın**, nr. 3-4, 28 Nisan 1327.
- Hür Kadın, “Masune’nin Mektubu”, **Bilgi Yurdu Işığı**, nr.2, 15 Mayıs 1333.
- _____, “Masune’nin Mektubu”, **Bilgi Yurdu Işığı**, nr.3, 15 Haziran 1333.
- İbrahim Alaattin, **Süleyman Nazif- Hayatı, Kitapları, Mektupları, Fıkra ve Nükteleri**, Semih Lütfi: Suhulet Kütüphanesi, İstanbul 1933.
- İffet, “Kızımın Mektupları”, **Bilgi Yurdu Işığı**, nr.16, Ağustos 1334.
- KEFELİ Emel, **Anlatım Tekniği Olarak Mektup**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
- LEADER Darian, **Kadınlar Neden Yazdıkları Her Mektubu Göndermezler?**, (Çev: Nedim Çatlı), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1998.
- Leman Binti Ali Namık, «Bir Validenin Mektubu», **Hanımlara Mahsus Gazete**, nr.11, 25 Eylül 1311.
- Nevvare Şükran, “Kadın Mektupları”, **Kadınlık**, nr.11, 17 Mayıs 1334.
- Nezihe Muhiddin, “Gönül: Muamma”, **Kadın Yolu**, nr.7, 27 Ağustos 1341.
- OKAY Orhan, “Mektuba, Mektuplaşmaya ve Kartpostala Dair”. **Hece Mektup Özel Sayısı**, nr.114-115-116, 2006.
- _____, “Mektup”, **İslam Ansiklopedisi**, c:29, Diyanet Vakfı Yayınları. Ankara 2004.
- ÖZGÜL Kayahan, “Çıkın – Mektup Yahut ‘Bir Maniniz Yoksa...’”, **Hece Mektup Özel Sayısı**, nr.114-115-116, 2006.
- Pakize, “Abla Mektupları”, **Türk Kadın Yolu**, nr.2, 23 Temmuz 1341.
- _____, “Abla Mektupları ”, **Türk Kadın Yolu**, nr. 6, 20 Ağustos 1341.
- _____, “Abla Mektupları”, **Türk Kadın Yolu**, nr.7, 27 Ağustos 1341.
- _____, “Abla Mektupları”, **Türk Kadın Yolu**, nr.4, 6 Ağustos 1341.
- _____, “Abla Mektupları”, **Türk Kadın Yolu**, nr.5, 13 Ağustos 1341.
- Ragıp Nureddin, “Bulunmuş Mektup”, **Türk Kadını**, nr.13,1334.
- Refet Necdet, “Bir Genç Kızın Mektubundan”, **Hanımlar Âlemi**, nr.27, 3 Teşrinievvel 1334.

- Sabiha Süha, “Nacide’den Seniha’ya”, **Kadınlar Dünyası**, nr.104, 10 Ağustos 1329.
- Sabiha, “Bir Mektup”, **Hanımlara Mahsus Gazete**, nr.98, 23 Kânunisani 1312.
- Said, “İzdivaç Hatıraları”, **Hanımlara Mahsus Gazete**, nr.125, 14 Ağustos 1313.
- Semiha Sırrı, “Bir Mektup”, **Süs**, nr.47, 3 Mayıs 1340.
- Seniha Cemal, “Siperden Mektup”, **Bilgi Yurdu Işığı**, nr.14, Haziran 1334.
- Server Bedia, “Kızım Selma’ya”, **Hanımlara Mahsus Gazete**, nr.112, 15 Mayıs 131.
- Server Cemal, “Kızıma”, **Demet**, nr.1, 17 Eylül 1324.
- Süreyya Fatma, “Bir mektup”, **Hanımlara Mahsus Gazete**, nr.107, 3 Mayıs 1313.
- TANPINAR Ahmet Hamdi, **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2009.
- Türkçe Sözlük**, c. 2. TDK Yayınları, Ankara 1998.